

Роман ЛЯШУК,

доктор юридичних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

У статті розглядається структура та зміст правових засад здійснення перевезень автомобільним транспортом. В результаті дослідження норм національного та міжнародного законодавства визначено, що правовою основою здійснення автомобільних перевезень є транспортно-правові норми, які являють собою сукупність міжнародних, законодавчих і підзаконних (відомчих) нормативно-правових актів і складають достатньо великий обсяг.

Ключові слова: *правове регулювання, перевезення автомобільним транспортом, перевезення пасажирів та вантажів, автомобільні перевезення, міжнародні автомобільні перевезення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток права, економіки та інфраструктури України свідчить про значну роль транспорту в державному житті. Позаяк без стабільного функціонування транспортної системи країни неможливий розвиток виробництва та суспільного життя. Всі згадані сфери певною мірою пов'язані з транспортними перевезеннями. В процесі забезпечення якості та узгодженості інтересів суб'єктів транспортних послуг значна роль відводиться правовому регулюванню діяльності транспортного комплексу.

Належне правове регулювання діяльності транспорту сприятиме перетворенню його в передову галузь суспільної діяльності, розвитку економіки, підвищенню якості виконання договірних зобов'язань (забезпеченню схоронності вантажів, які перевозяться, додержанню строків доставки вантажів, вдосконаленню договірних відносин щодо перевезень, суворому дотриманню договірної дисципліни), безпеці руху і ліквідації аварійності, поліпшенню експлуатаційної роботи на підприємствах транспорту.

Основною часткою функціонування транспортного комплексу є

перевезення пасажирів та вантажів. Система правових норм, що регулюють перевезення залізничним, водним, автомобільним та авіаційним транспортом, значною мірою успадкувала норми СРСР.

З однієї сторони, правові норми, які регулюють взаємовідносини між сторонами у транспортній сфері повинні бути достатньо стабільними і незмінними впродовж багатьох років. Разом з тим, інтеграція України до ЄС та вступ до Світової організації торгівлі вимагають постійних змін правового регулювання перевезень та прийняття нових нормативно-правових актів у цій сфері. Активність нормотворчої діяльності за останній час, свідчить про розвиток правової організації перевезень та ліквідацію застарілих правових актів.

Процес удосконалення транспортного законодавства повинен ґрунтуватися на результатах наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Різні сторони правового регулювання транспортних перевезень були предметом наукових пошуків багатьох вчених, серед них В. Б. Авер'янов, О. В. Ардельянов, О. М. Бандурка, О. О. Гайдулін, Г. С. Григор'єв, В. Л. Грохольський, Д. В. Зеркалов, Н. І. Клименко, Р. С. Кундрик, П. Р. Левковець, В. С. Маруніч, Л. Я. Свистун, Е. О. Харитонов, Ф. П. Шульженко, Л. Ю. Яцківський та інші. Водночас, актуальним залишається вивчення правових основ здійснення автомобільних перевезень.

Метою статті є дослідження структури та змісту правових засад здійснення перевезень автомобільним транспортом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство про автомобільний транспорт складають закони України «Про автомобільний транспорт» [1], «Про транспорт» [2], «Про дорожній рух» [3], «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» [4] та інші нормативно-правові акти України.

В ході законотворчої діяльності видаються закони, що регулюють різні сторони транспортних суспільних відносин. Базовим являється Закон України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. (в ред. від 28.12.2015 р.) [2] Він визначає правові, організаційні, економічні й соціальні основи діяльності транспорту. Разом з тим діє низка законів, що регулюють відносини у конкретних транспортних підгалузях. Це Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р (в ред. від 04.04.2017 р.) [3], який визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою створення безпечних і комфортних умов для учасників руху, захисту життя і здоров'я громадян й охорони навколишнього природного середовища.

Закон України «Про автомобільний транспорт» [1], що був прийнятий ВР України 5 квітня 2001 р. визначає засади організації та експлуатації автомобільного транспорту. Відповідно до ст. 2 цього закону автомобільні транспортні засоби перевізників, що використовуються ними для надання послуг з перевезень пасажирів і вантажів, належать до автомобільного транспорту загального користування. Автомобільні транспортні засоби підприємств, установ та організацій, що використовуються ними для підприємницької діяльності та власних потреб, відносять до відомчого автомобільного транспорту. В свою чергу, до індивідуального автомобільного транспорту належать автомобільні транспортні засоби фізичних осіб, що використовуються ними для власних потреб.

Основними завданнями реалізації державної політики у сфері автомобільного транспорту є: нормативно-правове регулювання питань автомобільного транспорту; формування ринку послуг; контроль за виконанням законодавства про автомобільний транспорт; ліцензування діяльності перевізників; стандартизація і сертифікація; організація та контроль автомобільних перевезень; тарифна, інноваційна та інвестиційна політика; державне замовлення на соціально значущі послуги автомобільного транспорту загального користування; захист прав споживачів послуг автомобільного транспорту тощо [1 ст. 6].

Управління автомобільним транспортом здійснює Міністерство транспорту та зв'язку України. До сфери його адміністрування належать об'єднання, підприємства, установи і організації автомобільного транспорту.

Основні завдання, функції та права органів управління автомобільним транспортом передбачені в Положенні про Державну адміністрацію автомобільного транспорту, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2008 р. № 771 [5], а також у Статуті автомобільного транспорту УРСР [6]. Який визначає права і відповідальність автотранспортних підприємств і організацій, що знаходяться на території України, незалежно від їх відомчої підпорядкованості, а також підприємств, організацій, установ і громадян, які користуються автомобільним транспортом.

Також, цим статутом регламентуються порядок складання і виконання плану автомобільних перевезень в Україні, основні умови перевезень автомобільним транспортом вантажів, пасажирів, багажу і пошти, взаємини автотранспортних підприємств і організацій, що знаходяться на території України, з підприємствами і організаціями інших видів транспорту в частині здійснення автомобільних перевезень.

На основі норм Статуту автомобільного транспорту УРСР Міністерство транспорту України видало «Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» [7], які містять у собі умови перевезень окремих видів вантажів, виконання комерційних операцій, транспортно-експедиційного обслуговування підприємств і організацій, особливі умови перевезення автомобільним транспортом вантажів підприємств, організацій і установ окремих галузей народного господарства.

Права, обов'язки і відповідальність власників автомобільного транспорту-перевізників та вантажовідправників і вантажоодержувачів-замовників та інші питання перевезення вантажів автомобільним транспортом визначаються «Правилами перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні» [7], що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань автомобільного транспорту.

Варто зазначити, що Правила перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні не регламентують перевезення небезпечних, великовагових, великогабаритних вантажів, пошти та перевезення вантажів у міжнародному сполученні, оскільки такі перевезення мають свої особливості, що стосуються виконання комплексу вимог під час вантажно-розвантажувальних робіт, власне процесу перевезення та його документального оформлення, а також узгодження таких правил із відповідними компетентними установами.

Для якісного задоволення потреб населення у перевезеннях, обмеження монополізму на ринку пасажирських автотранспортних послуг, розвитку конкуренції між перевізниками усіх форм власності постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2008 р. № 1081 було затверджено «Порядок проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування» [8]. Відповідно до цього порядку юридичні чи фізичні особи, які мають ліцензію на право виконання пасажирських перевезень, у т. ч. міжнародних, можуть взяти участь у конкурсі. Переможці конкурсу забезпечують виконання необхідних обсягів та якість перевезень пасажирів на постійних автобусних маршрутах. Конкурс щодо міжнародних перевізників готує Міністерство транспорту та зв'язку України.

Важливим джерелом транспортного права є Цивільний кодекс України [9], в якому розкрито зміст договору перевезення та відповідальність сторін за неналежне виконання умов договору, у разі втрати, нестачі або пошкодження багажу, а також за заподіяння ушкодження здоров'я або смерті пасажирів.

Положення закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [10] вказують на необхідність отримання суб'єктами підприємницької діяльності ліцензії на здійснення міжнародних автомобільних перевезень. Метою ліцензування є, зокрема, дотримання правил руху та екологічних вимог під час експлуатації автомобільного транспорту. Порядок видачі суб'єктам підприємництва згаданих ліцензій встановлено постановою

Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом» від 2 грудня 2015 р. № 1001 [11]. Наявність ліцензійної картки вимагається й Правилами дорожнього руху, які затверджені постановою Кабінету Міністрів від 10 жовтня 2001 р. № 1306 [12].

Відповідно до вимог Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту [13], Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування [8] та Порядку і умов організації перевезень пасажирів і багажу автомобільним транспортом» [14], при наданні послуг з перевезення пасажирів автомобільним транспортом необхідно мати наступні документи:

для перевізника – ліцензію, договір із замовником на перевезення пасажирів, паспорт маршруту, документ, що засвідчує використання автотранспорту на законних підставах;

для водія автотранспортного засобу – посвідчення водія, реєстраційні документи на транспортний засіб, шляховий лист, схему маршруту, розклад руху, таблицю вартості проїзду, завірену керівником автотранспортного підприємства (крім міських перевезень), дозвіл замовника на перевезення.

У випадках, коли міжнародним договором України з питань автомобільного транспорту, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми ніж ті, що визначені нормативно-правовими актами України, застосовуються положення міжнародного договору.

Міжнародні автомобільні перевезення регулюються нормами міжнародного права. З поміж міжнародних угод, які містять правила про автомобільні перевезення, варто згадати Конвенцію про договір міжнародного перевезення вантажів від 1956 р. [15], на даний час вона діє у редакції від 5 липня 1978 р. До певної міри норми цієї Конвенції мають риси наступності щодо норм Конвенції про шляховий рух [16] від 19 вересня 1949 р.

Конвенція про договір міжнародного перевезення вантажів [15] була прийнята з метою уніфікації умов, що регулюють міжнародне перевезення

вантажів автотранспортом, зокрема щодо документів, які застосовують для перевезення та відповідальності перевізника. Вона застосовується у випадках:

перевезень автомобілями, автомобілями-тягачами, причепами, напівпричепами тощо;

будь-якого оплатного договору перевезення вантажів, коли місце прийняття вантажу до перевезення та місце доставки вантажу значиться у різних державах, з яких хоч би одна є учасницею Конвенції;

перевезень вантажів державами, оптовими установами й організаціями, а також у випадках, коли транспортний засіб з вантажем (без його вивантаження) слідує частину шляху морем, залізницею, внутрішнім водним чи повітряним шляхом. Якщо втрата чи пошкодження або прострочення доставки мали місце під час перевезення видами транспорту й не були викликані діями автоперевізника, його відповідальність регламентують норми зазначеної Конвенції.

Положеннями зазначеної Конвенції встановлено, що для здійснення автотранспортного перевезення укладається єдиний договір навіть у випадку його реалізації кількома перевізниками [15].

На територію України та на її суб'єктів поширюється дія транспортного законодавства ЄС. Серед них: Європейська угода, що доповнює Віденську конвенцію про шляховий рух 1968 р., схвалена Україною 16 грудня 1974 р., чинна з 7 червня 1979 р. [17]; Європейська угода, що доповнює Конвенцію про дорожні знаки та сигнали 1968 р., схвалена Україною 16 грудня 1974 р., чинна з 3 серпня 1979 р. [18]; Європейська угода про міжнародні автомагістралі від 15 листопада 1975 р., схвалена Україною 9 листопада 1982 р., чинна для неї з 29 березня 1983 р. [19]; Протокол про розмітку доріг від 1 березня 1973 р. до Європейської угоди, що доповнює Конвенцію про дорожні знаки і сигнали 1968 р., схвалений Україною 15 березня 1984 р., чинний з 9 травня 1985 р.

Для автомобільних перевезень велике значення мають Правила про відповідальність операторів транспортних терміналів, розроблені в ЮНСІТРАЛ. При розробці законодавства про автотранспортне перевезення

різних країн часто використовуються типові правила, розроблені міжнародними неурядовими організаціями. Окрім цього, з багатьма державами Європейського Союзу Україна уклала двосторонні договори.

Одним з документів, що дає право виїзду на територію європейських країн, є страховий поліс «Зелена карта». Це документ, що підтверджує страхування громадянської відповідальності власника (водія) транспортного засобу перед третіми особами, у випадку нанесення збитків при керуванні транспортним засобом на території країни, що входить в систему «Зелена карта». Це означає, що у випадку дорожньо-транспортної пригоди за кордоном, коли з вини прибулого водія кому-небудь нанесені збитки, вони будуть відшкодовані тією страховою компанією, що видала винуватцю аварії поліс «Зелена карта». Система автострахування «Зелена карта» забезпечує захист інтересів в першу чергу тих осіб, яким були нанесені збитки транспортними засобами суб'єктів прибулих із-за кордону.

Висновки. Отже, в умовах проведення в Україні соціальних та економічних перетворень важливого значення набуває проблема подальшого розвитку і вдосконалення правового регулювання відносин у сфері транспортної діяльності. Це обумовлено перш за все тим, що економіку будь-якої держави неможливо уявити без послуг із перевезення вантажу та пасажирів автомобільним транспортом.

Правовою основою здійснення автомобільних перевезень є транспортно-правові норми, які являють собою сукупність міжнародних, законодавчих і підзаконних (відомчих) нормативно-правових актів і складають достатньо великий обсяг.

Правові засади здійснення перевезень автомобільним транспортом структурно включають законодавство адміністративної, цивільної, фінансової, господарської, корпоративної, міжнародної та інших галузей.

По при активний процес систематизації законодавства України, внаслідок наявності значної кількості законодавчих актів у сфері автомобільних

перевезень, правове регулювання відносин з перевезення залишається складним питанням.

Подальшого дослідження потребують питання регулювання перевезення автомобільним транспортом пасажирів та вантажів нормативно-правовими актами різних галузей права.

Список використаної літератури

1. Про автомобільний транспорт [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 № 2344-III // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2344-14>

2. Про транспорт [Електронний ресурс] : Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80>

3. Про дорожній рух [Електронний ресурс] : Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3353-12>

4. Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період [Електронний ресурс] : Закон України від 20.10.1998 № 194-XIV // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/194-14>

5. Деякі питання Державної адміністрації автомобільного транспорту [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2008 р. № 771 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/771-2008-%D0%BF>

6. Про Статут автомобільного транспорту УРСР [Електронний ресурс] : Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.06.1969 № 401 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/401-69-%D0%BF>

7. Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства транспорту України від 14.10.1997 № 363 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98>

8. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2008 № 1081 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1081-2008-%D0%BF>

9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // ВВР. – 2003, №№ 40–44, ст. 356.

10. Про ліцензування видів господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19>

11. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 № 1001 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2015-%D0%BF>

12. Про Правила дорожнього руху [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>

13. Про затвердження Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1997 № 176 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/176-97-%D0%BF>

14. Про затвердження Порядку організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства транспорту України від 15.07.2013 № 480 // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1282-13>

15. Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів [Електронний ресурс] : Протокол від 19.05.1956 // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_234

16. Конвенції про шляховий рух [Електронний ресурс] : Протокол від 08.11.1968 // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_041

17. Європейська угода, що доповнює Конвенцію про дорожній рух [Електронний ресурс] : Угода від 01.05.1971 // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_866

18. Європейська угода, що доповнює Конвенцію про дорожні знаки та сигнали [Електронний ресурс] : Угода від 01.05.1971 // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_372

Європейська угода про міжнародні автомагістралі [Електронний ресурс] : Угода від 15.11.1975 // Законодавство України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_046

Ляшук Р. Правовые основы осуществления автомобильных перевозок

В статье рассматривается структура и содержание правовых основ осуществления перевозок автомобильным транспортом. В результате исследования норм национального и международного законодательства установлено, что правовой основой осуществления автомобильных перевозок является транспортно-правовые нормы, которые представляют собой совокупность международных, законодательных и подзаконных (ведомственных) нормативных правовых актов и составляют достаточно большой объем.

В настоящее время осуществляется активный процесс систематизации законодательства Украины. Но в связи с наличием значительного количества законодательных актов в сфере автомобильных перевозок, правовое регулирование отношений по перевозке остается сложным вопросом.

Правовые основы осуществления перевозок автомобильным транспортом структурно включают законодательство административной, гражданской, финансовой, хозяйственной, корпоративной, международной и других отраслей.

Ключевые слова: *правовое регулирование, перевозки автомобильным транспортом, перевозки пассажиров и грузов, автомобильные перевозки, международные автомобильные перевозки*

Lyashuk R. Legal principles of road transport

Legal regulation of traffic is one of the most important categories in the legislation of Ukraine. Without clarifying its essence and nature is difficult to understand the features of different types of transport contracts, the order of the conclusion, modification and termination, responsible parties and other issues arising from the transport.

The article deals with the structure and content of the legal principles of carriage by road. A study with national and international legislation and determined that the legal basis of road transportation is transportation and law. Transport-law are set international laws and regulations (departmental) regulations and make a large amount.

Nowadays carried out an active process of systematization of legislation of Ukraine. But due to the presence of a significant number of legislative acts in the field of road transport, regulation of relations in transportation remains a difficult issue.

The legislation on road transport up laws of Ukraine "On Automobile Transport", "On Transport", "On traffic", "On the functioning of integrated transport system of Ukraine in times of crisis" and other legislative acts of Ukraine.

Management road by the Ministry of Transport and Communications of Ukraine. The scope of his administration are associations, enterprises, institutions and organizations of road transport.

Main tasks, functions and rights of government road provided for in the Regulation on the State Administration of road transport in 2008 and in the Charter of automobiles. This document defines the rights and responsibilities of trucking

companies and organizations on the territory of Ukraine, as well as enterprises, organizations, institutions and individuals who use the road.

International treaties containing rules on road transport agreement is the Convention on International Carriage of Goods 1956, the Convention on railroad traffic in 1949 p.

When Ukraine international agreement on road transport establishes other standards compared to regulations of Ukraine - the provisions of an international treaty.

Effects of EU transport legislation applies to Ukraine and its subjects. These are the acts: European Agreement supplementing the Vienna Convention on railroad traffic in 1968 p., European Agreement supplementing the Convention on Road Signs and Signals 1968 p., European Agreement concerning the international highway 1975 p., Protocol on road markings 1973

Legal principles of road traffic legislation including structural and administrative, civil, financial, economic, corporate, international and other industries.

Keywords: *regulation, road transport, passenger and freight, international road transport.*